

infoblad

2018

op **Z**

www.op-zet.nl

St Elisabeth Kathedraal

Leven in **Z** 1:220

stichtings
geschiedenis
in kort bestek

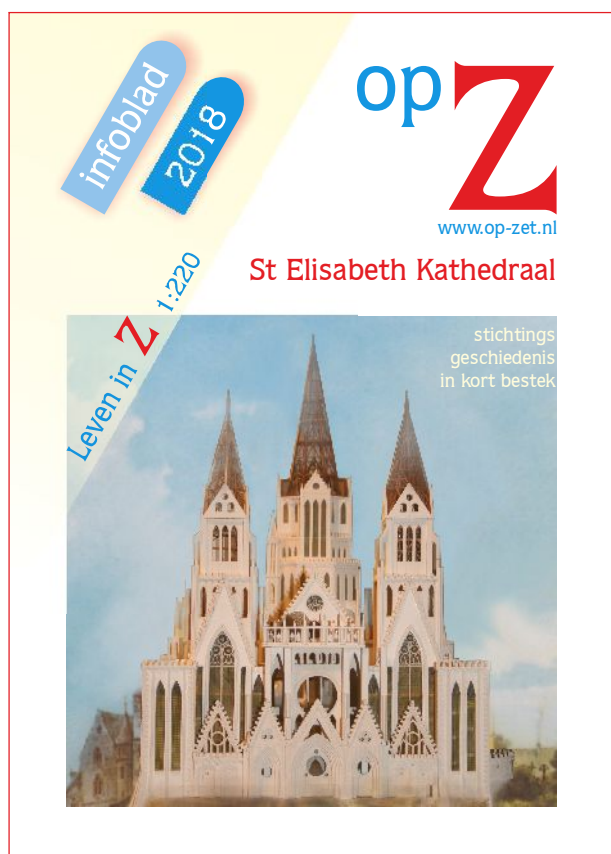

Inleiding

Het eerste wat je doet als je in Thalbrück op het kolossale station aankomt is natuurlijk de pelgrimstocht naar de Sebastiansburg met zijn Elisabethkathedraal. Maar niet met rugzak en camera, want hier is het de 19de eeuw. Dus ga je op sjiek en neemt hier de Thalgau Bergbahn. Hoog torent de sneeuw witte kathedraal boven je uit. Dan tuf je met het boemeltreintje omhoog de Domberg op en stapt uit bij een klein stationnetje met een merkwaardige paardenstal.

Nu volg je de anderen naar de voorzijde van de kathedraal waar het beeld "Sint Michael" van Bospädani, wordt bewonderd. Dan keer je je om naar de imposante voorgevels van de kathedraal met de koningsgalerij en het kan bijna niet anders of een gewijde ontroering maakt zich van je meester: Dit is ze nou, de Elisabeth kathedraal...

Meer over Bospädani's Sint Michael vind je in het infoblad: Een ander beeld.

Golofon

redactie: Robert Thalbrück

contact: thalbruck@op-zet.nl

info: www.op-zet.nl

De website op-zet.nl en de daarbij behorende PDF's verschijnen kosteloos als uitgaven van niet commerciële aard voor hobbyvrienden van spoor Z, 1:220. Zij geven primair de visie van de redactie weer. Voor citaten van derden is de redactie niet aansprakelijk.

Commentaar, aanvullingen en correcties zijn welkom, maar aan eventuele fouten kunnen geen claims worden ontleend. De redactie behoudt zich het recht voor wel of niet te rectificeren.

Geheel downloaden en afdrukken van de PDF's bij de website op-zet.nl (op eigen kosten) is toegestaan, mits niet voor commerciële doeleinden. Geheel of gedeeltelijk kopiëren hiervan naar andere websites is niet toegestaan.

Citaten, afbeeldingen of (deel)uitgaven van de website op-zet.nl en PDF's mogen alleen worden gebruikt voor niet-commerciële doeleinden, mits met voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie van opZ.

Elisabeth van Thýringen,
Hongarije 1207 - Marburg
1231, wordt maar 24 jaar. Haar
man sterft op kruistocht in 1227. De jonge
weduwe weigert te huwen met haar
zwager. Die rooft haar kinderen en de adel
haar kasteel Wartburg en al haar bezit.
Paus Gregorius IX schenkt haar slot
Marburg en een som geld. Daarvan bouwt
zij een Franciscanessen ziekenhuis en
wijdde de rest van haar leven aan de zieken.

Vier jaar na haar dood wordt ze door de
paus heilig verklaard. Haar naamdag, 17
november, is bekend vanwege de grote St-
Elisabeth vloed in 1421. Te Thalbrück
bevindt zich het aan haar gewijde
Rosenthaler altaar met 144 min één figu-
ren, waarin Elisabeth zelf op mystieke
wijze ontbreekt. Aan de achterzijde van
dit altaar bevindt zich het Elisabethlied:
Con Christu in Paradisum.

Inhoud

2	Inleiding
4	Franse Gotiek
5	De Keizerlijke kapel
6	Stichtingsgeschiedenis
8	Het bouwwerk
9	Het interieur
10	Het doksaal
11	Het Elisabeth lied

Altijd oogst de aan St Elisabeth gewijde kathedraal van de Sebastiansburg te Thalbrück al de bewondering der beminde gelovigen uit Niederthalgau. Zo wordt in de 19de eeuw, als tijdens de romantiek, het gevoel voor het schilderachtige in het samenspel van natuur en architectuur is gewekt, Thalbrück met zijn dom op de rots boven de rivier een druk bezocht reisdoel. Het gebouw en zijn kunstschaten trekken nu na eeuwen nog altijd vele pelgrims uit andere landen.

Franse gotiek

Vanaf de noordelijke oever der rivier of vanaf de stad Thalbrück krijgt men een indrukwekkend beeld van het totale complex van dom en burcht. Het moet de associatie oproepen met het "Nieuwe Jeruzalem", de Hemelse stad uit het boek openbaring. Zeven torens onderstrepen de symboliek van de zeven hoogten waarop die stad zou zijn gebouwd. Zo vormen burcht en kathedraal een compact geheel.

Opvallend zijn combinaties van elementen uit de Franse gotiek zoals de roosvensters met bouwelementen uit het romaans. In de kantelaaf van de centrale poort zijn nog de originele beelden bewaard gebleven.

De Keizerlijke kapel

Het interieur is al even complex in het grote aantal ruimten als in historie. Klooster, kerk en burcht zijn volmaakt geïntegreerd. Hoewel het koor hier de liturgische climax van het gebouw voorstelt is de viering het eigenlijke hoogtepunt der ruimten. In de vieringkoepel bevindt zich de centrale voorstelling van het iconografische programma. Het is de **Majestas Domini**, de tronende Christus als rechter der wereld

In het koor bevindt zich het veel geroemde Rosenthaler Elisabethaltaar. Op de vleugeldeuren staan schilderijen van Da Brück, rechts St Maarten en links St Elisabeth. Zij zijn de beide patronen van de dom. Maar hoog boven de gehele kerkruimte is in de toren **de Keizerlijke, Koninklijke kapel** ondergebracht met een eigen orgel en het zogenaamde 'lege altaar' van Claus Slüter. De kapel is alleen op afspraak te bezoeken.

De Keizerlijke loge in de toren

Het 'lege altaar' van Claus Slüter.

St Elisabeth patrones van de dom

Stichtings geschiedenis in kort bestek

In de 9de eeuw ontstaat op de domberg boven Thal Brück het burcht-complex van Odulph, de gouwgraaf van Niederthalgau. Het is gebouwd op de 700 jaar oude fundamenteën van een Romeins castellum midden tussen het volk van de Merovingers. Daar stond ook de oude houten kapel, waarschijnlijk gewijd aan St Maarten. Die is nu te zien in openluchtmuseum Rosenthal.

Eerste houten Kapel uit de 9de eeuw

Getekende houten Kerk voor de 7de eeuw

In eerste instantie zijn er maar 7 koorheren, maar later in het jaar 894 zijn er al zeker twintig monniken die leven volgens de regel van Chrodegang van Metz (†766).

Op de plaats van de eerste houten kerk wordt voor dit sticht later een pijlerbasiliek gebouwd. De plattegrond daarvan kan men voor een belangrijk deel reconstrueren uit de fundamenteën onder de kerkvloer.

HIC DO MV3
895
DEI ET

Uit een wijdingsinscriptie maakt men op dat dit Ottoonse bouwwerk halverwege de 11de eeuw werd vergroot. Een reliekschrijn hiervan bevindt zich in de domschat. Vanaf ca 1206 begint men te bouwen aan een nieuwe kloosterkerk. Na drie jaar komen daar dan ook de Franciscaner monniken, observanten, conventuelen en capucijnen.

Houten bergkerk opZ

Dit is het eerste kerkje dat ik met een potloodje uittekende en maakte van karton en fineer. Het was 1970 en ik was 12 jaar. De raampjes en deuren zijn nog getekend met een kroontjespen. Hij is nu het voorbeeld voor een vroeg-middeleeuwse kapel.

Kerkbouw

Thalbrück wordt als stad al vanaf 1214 vermeld. De koopmansstand die door handel rondom de kruistochten een zekere welvaart verkreeg, nam in belangrijke mate deel aan de kerkbouw.

1272

Het nieuwe koor wordt gesloten en plechtig gewijd aan Eisabeth, de moeder van Johannes de Doper en daarmee tevens aan de kort tevoren heilig verklaarde Elisabeth van Thýringen, echtgenote van Ludwig IV.

1356

Een altaar, geschonken door Burg Karlstein bij Praag, wordt geconsacreerd. Hieruit valt af te leiden dat de bouw van de domkerk toen grotendeels was voltooid.

1456

Het interieur wordt met fresco's verrijkt, zoals het Majestas Domini. Het Rosenthaler Elisabethaltaar wordt feestelijk gewijd, precies honderd jaar na het eerste altaar.

1540

In de centrale toren hoog boven de viering met de Majesta Domini (nota bene) wordt de Keizerlijke Koninklijke kapel gewijd ter ere van keizer Carl V, de wereldse macht.

Over de geschiedenis van de kathedraal is al eeuwenlang geschreven. Maar de bouw gaat nog altijd voort...

Rechts de zuidwesttoren van de Elisabethkathedraal. Links daarvan de veel lagere vestingtoren. In de kathedraaltoren bevindt zich het carillon en enige monniken die de bronzen klokken onderhouden. Het is een opeenstapeling van bouwwerken. Van onder naar boven zie je de burcht, luchtbogen van het klooster, de bisschopskerk met kantelen en het dak van het hoofdschip.

Het bouwwerk

Het meest indrukwekkende zicht op de gehele dom heeft men vanaf de zuidelijke oever van de Thalfluss of vanuit de stad Thalbrück. Deze aanblik toont hoe de middeleeuwse kerkbouwers werkten met het theologische beeld van het 'Nieuwe Jeruzalem', de Hemelse stad Gods, de woonstede der verlostten uit de openbaring aan Johannes.

Er staan namelijk zeven torens, een heilig getal dat de weg naar de hemel aanwijst. Kijk je vanaf het westelijke stationsplein, dan vormt het kolossale front met drie gevels en vier westelijke torens een groots geheel, een Godshuis in een burcht.

Daarbij springen elementen in het oog uit de gotiek der Franse kathedralen. Daar zijn grote roosvensters zomaar in de laat-romaanse, vroeggotische gevelindelingen ingevoegd. Ook de koningsgalerij verradt een Franse herkomst en toont de dynastie der bijbelse koningen. Zij worden getypeerd door koningen die in de geschiedenis vorsten voor Thalbrück zijn geweest.

de zuidzijde

De indrukwekkende zuidzijde van het complex lijkt nog meer op een burcht.

Dat komt vooral door de opeenstapeling van de zuidelijke beuk, de oude bisschopskerk en het klooster Sankt Sebastian, maar ook door het hoog gebouwde woonhuis en de nog deels bewaarde ridderzaal.

Binnen de dom valt op de eerste plaats de buitengewone ruimtelijke indeling op. Dat komt door de transparante structuur van de binnenmuren. Over meerdere verdiepingen heen geeft een groot aantal bogen visueel toegang tot de er achter liggende ruimten. Door deze ruimten die de gehele kerk omsluiten wordt de lichtval van de rijen ramen gedempt. In de constante wisseling van licht en schaduw lijkt de ruimte nog weidser dan de toch al aanzienlijke maten aangeven:

Binnenruimte	ca 386 m^3	* = 110 m.
Kruisbeuk	ca 300 m^3	= 85,5m.
Hoogte middenschip	ca 77 m^3	= 22 m.
Vieringkoepel	ca 150 m^3	= 42,9m.

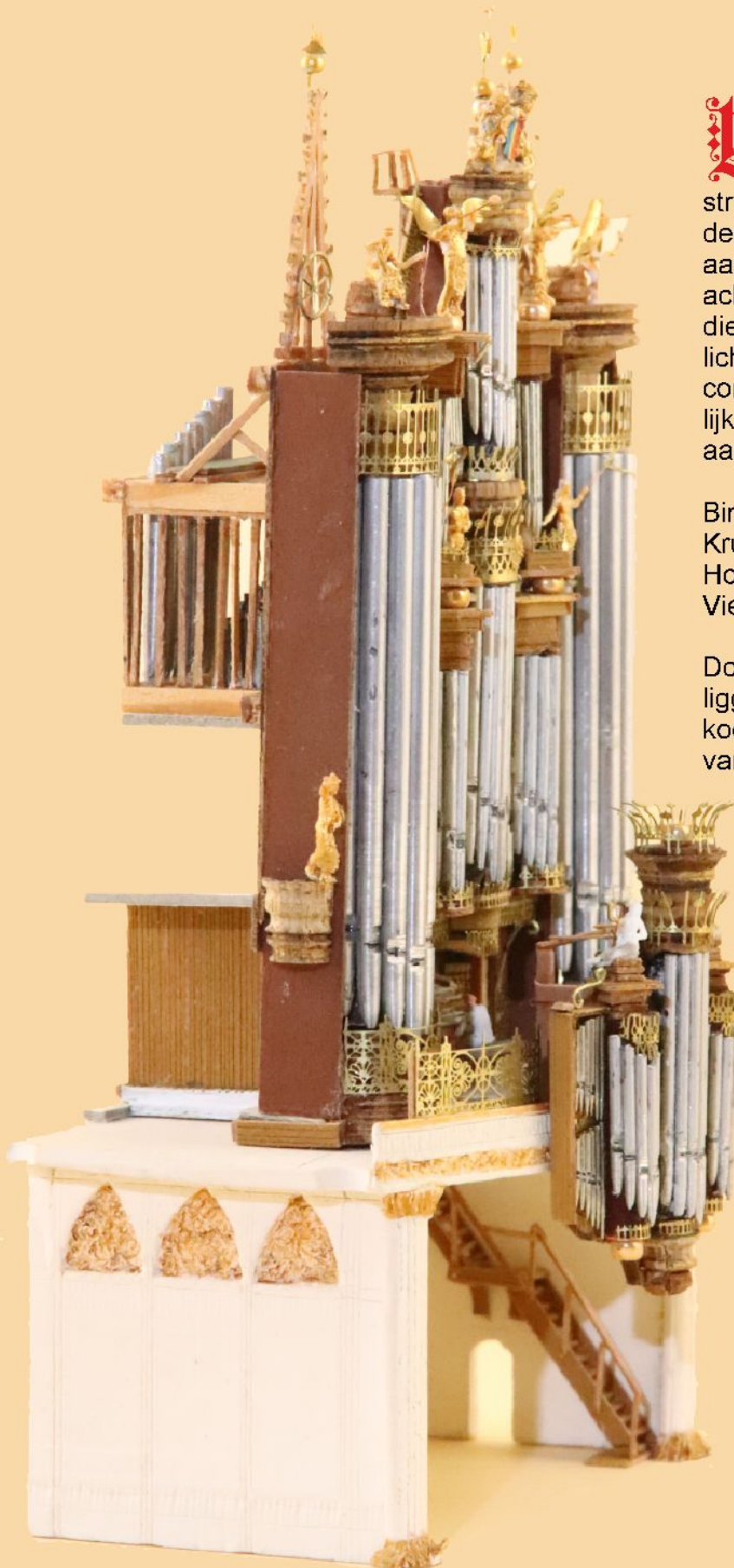
Door de historisch gesegmenteerde bouw liggen zowel op het hoofdschip als op het koor een zekere nadruk: op het hoofdschip vanwege het magistrale orgel, op het koor vanwege de hogere ligging. Toch is de viering met haar koepel het eigenlijke hoogtepunt van deze ruimte. Daar worden de veelsoortige plastische elementen van de wandverdeling tot één totale vorm bijeen gebracht, die hoog boven de gehele ruimte uitstijgt. Ook het uit de hoge koepel omlaag vallende licht benadrukt de centrale functie van de viering.

* De Thalse Fuß

Magisters maten altijd in voeten.

Die zo begaafde architectuur-monniken leefden natuurlijk niet allemaal op gelijke voet. Zo kwamen er Rijnlandse, Waalse en een heleboel andere voeten.

De Thalse Fuß is 287 mm.

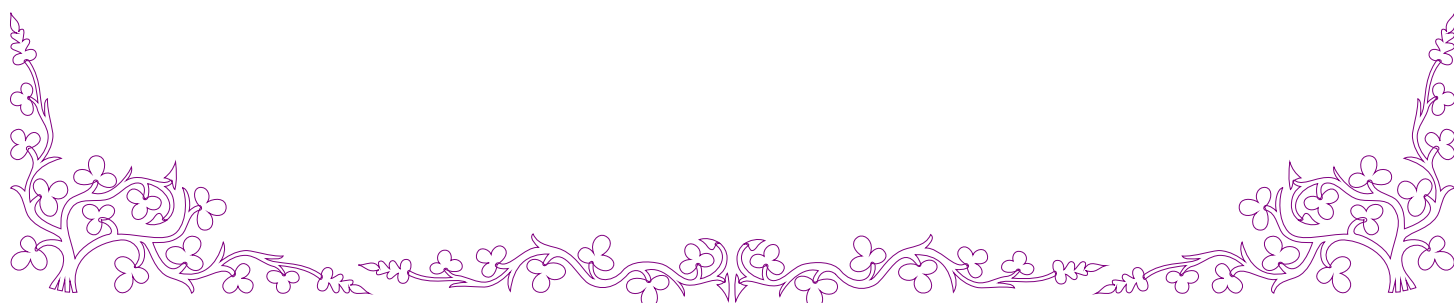
Het doksaal

So kon in Thalbrück een bijzonder gelukkige oplossing worden gevonden voor de opstelling van het hoogaltaar in het koor, waarbij de eisen der liturgie en de logica van de inwendige ruimte elkaar ontmoeten. Hoog aan de oostelijke kant van de vieringkoepel bevindt zich de centrale voorstelling van de totale beschikking, die in oudere romaanse kerken meestal in de apsis prijkt: de Majestas Domini, Christus tronend als rechter der wereld.

Zijdelings bevinden zich de patronen van de dom, St Elisabeth en Sint Maarten. Het koor wordt als ruimte besloten door het doksaal, waar in de iconostase enige zeer kostbare iconen en miniaturen prijken. Het doksaal wordt bekroond door de profeten Mozes en Elia ter weerszijden van het hoogkruis. Tussen de beelden en het kruis bevinden zich twee spreekgestoelten. Het koorhek zelf is in de periode van de late Barok vervaardigd en geheel verguld.

Het doksaal dat met een bronzen koorhek de koorruimte afsluit met een iconostase en twee preekgestoelten

Het Elisabeth lied

Rosenthaler St Elisabethaltaar telt 144 - 1 figuren van ca 2mm, Elisabeth zelf ontbreekt. Er is sprake van een iconografisch complex programma. Aan de achterzijde bevindt zich het zogenaamde lied van Elisabeth: Con Cristu in Paradisum.

Daarmee is de dag om en de kathedraal be-
zichtigd. Je bent doodmoe en blij dat je weer
in dat treintje zit. Maar je neemt het je al
voor: hier kom je in de toekomst nog een
keer terug. Wat doe je morgen eigenlijk..?
Het verhaal van de Elisabethkathedraal en
de Sebastiansburcht wordt nog verder uit-
gewerkt in toekomstige infobladen.

Omnes Con Christu in Paradisum enim ex hoc beatam me dicent!
Qui Potens est fecit mihi magna
Et sanctum nomen eius!
Dominum magnificat anima mea
In Deo salutari meo exultavit spiritus meus
Quia respexit humilitatem ancillae suae
Misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum
Potentiam in brachio suo
fecit dispersit superbos mente cordis sui
Deposuit potentes de sede
Et exaltavit humiles
Esurientes implevit bonis
Et divites dimisit inanes
Suscepit Israël puerum suum
Recordatus misericordiae suae
Sicut locutus est ad patres nostros
Abraham, et semini eius in saecula

Allen Met Christus in het Paradijs spreken na nu mij zalig!
Want de Machtige heeft mij wonderen gedaan
En Heilig is Zijn Naam!
God maakt groot mijne ziel
In God, mijn Redder verblijdt zich mijn geest
Hij die ziet op de nederige staat van zijn slavin.
Zijn barmhartigheid bereikt altoos voort zijn getrouwen
De kracht van zijn arm
Volvoert de verstrooiing der trotsen van hart.
Haalt de machtigen neer van hun troon
En verheft de nederigen
Zegent behoeftigen met gaven,
En zendt hebzuchtigen ledig heen.
Ontfermt Zich over Israël, zijn dienaar
Gedenkend Zijn barmhartigheid
Zoals Hij was tot onze vaderen
Abraham en de zijnen in eeuwigheid.